

SVEDALA SAMHÄLLE

1874 — 1918

Svedala köpings kommunalkontor
Svedala

SVEDALA SAMHÄLLE

1874 — 1918

EN HISTORIK

Författad av

folkskolläraren N. Thylén

december 1918

EFTERFÖLJANDE LILLA HISTORIK UTGÖR ETT FÖREDRAG, SOM HÖLLS VID ÅRSSKIFTET 1918—1919, DÅ SAMHÄLLET TRÄDDE I UTÖVNING AV SINA KÖPINGSRÄTTIGHETER. EHURU NÅGOT KOMPLETTERAD GÖR DEN EJ ANSPRÅK PÅ ATT VARA FULLSTÄNDIG. OM DEN KAN BIDRAGA TILL ATT STÄRKA INTRESSET FÖR SAMHÄLLETS FORTSATTA UTVECKLING,
ÄR DESS SYFTE UPPNÅTT.

N. T.

Äldsta bostadshuset i köpingen.

När Malmö—Ystads järnväg år 1874 öppnades för trafik, funnos, där *Sambällets tillblivelse.* Svedala samhälle nu ligger, endast två bostadshus.

Båda lågo vid landsvägen, den del därav, som nu kallas Långgatan. Till varje hus hörde en mindre jordlott, som av ägarna var avsedd till ett slags småbruk. Det äldsta av dessa hus är beläget å tomt N:o 6 i kv. Uven.

Järnvägsstationen behövde emellertid för sin trafik att komma i förbindelse med landsvägen. För den skull lät järnvägen från stationsgården anlägga en väg, som korsade Aggarpsvägen och nådde i norr upp till landsvägen. Denna blev sedan huvudstommen, kring vilken Svedala samhälle utvecklade sig och utgör den nuvarande Storgatan.

Över det område, som ligger närmast järnvägen upprättades av ingenjör Gustafsson en karta (bil. I). och på denna upptogs också ett förslag till torg utmed Aggarpsvägen, just på den plats, där Stortorget nu ligger. Tomter såldes snart, i kv. Bävern och kv. Duvan. Till dessa tomters köpare lovade säljaren under hand åt platsen upplåta ett salutorg vid

Aggarpsvägen intill nya vägen (= Storgatan). Emellertid blev löftet ej infriat på tid, som varit väntad, och behovet av ett salutorg gjorde sig mer och mer gällande. Då beslöts på kommunalstämma, att av lantbrukare John Rasmussons sterbhusdelägare söka få arrendera eller köpa förut nämnda område till torgplats. Någon överenskommelse om arrende eller köp kunde för tillfället ej vinnas. Därför beslöt stämman i april 1876 giva en kommitté i uppdrag "att förskaffa sig fullständig underrättelse om annan för ändamålet lämplig torgplats samt de villkor, varunder den stode att erhålla". Kommittén handlade raskt. Ny stämma utlystes till den 9 i påföljande månad. Lantbrukarna Nils Jönsson i Brännemölla och Jöns Jönsson i Nygård hade av A. Otterströms änka tillhandlat sig en jordrymd av 2—3 tunnland. Av denna "erbjödo de sig att till Svedala kommun för evärdlig tid skänka ett tunnland jord, dränerat, grusat och med plantering inhägnat", och skulle det få övertagas och användas, så snart koncession å ansökan om torgdags hållande vunnits.

Därefter erbjödo sig jämväl John Rasmussons sterbhusdelägare att i samma skick och för samma ändamål skänka för evärdlig tid en jord, som uppgavs innehålla 1 $\frac{1}{4}$ tunnland, liggande i hörnet mellan nuvarande Storgatan och Kyrkogatan och alltså belägen betydligt närmare järnvägsstationen.

Eftersom meningarna vid kommunalstämma om de sålunda gjorda tilbuden voro delade, äskades omröstning, vilken utföll så, att det första anbudet antogs. Sedan platsen för torg sålunda blivit bestämd, beslöts ingå till Kungl. Maj:ts Befallningshavande med ansökan om att rättighet måtte medgivas allmänheten att en gång i månaden, nämligen 2:a tisdagen i varje månad, eller om helgdag då infaller, nästföregående söckendag få därstädes "torgföra och avyttra kreatur samt sådana varor, som voro lovliga och för orten behövliga."

I maj 1878 begärdes å kommunalstämma, att kommunen måtte besluta att flytta torgdagsförsäljningen till den torgplats, som hade blivit erbjuden av John Rasmussons sterbhusdelägare, som genom sitt ombud, v. Härads-hövdingen Nils Åkesson i Aggarpsmölla, erbjödo Svedala kommun till evärdlig egendom och utan avgäld 1 tunnland jord mot villkor, att det samma användas till torgplats sålunda, att de s. k. veckotorgdagarna dit förlades samt att å de månatliga torgdagarna varumarknaden där finge försiggå, varemot kreaturmarknaden hädanefter som hittills skulle äga rum endast å gamla torgplatsen. Som skäl för förflyttningen anfördes bland annat, att den då i två år använda torgplatsen var för liten. Ehuru meningarna å stämman voro delade, beslöts efter votering att antaga anbudet, samt bifalla förslaget om de båda torgens användning.

Under alla påföljande åren ha torgen använts på samma sätt. De hava

underhållits intill år 1900 av kommunen och därefter av municipalsamhället. I början voro månadstorgdagarna mycket besökta, men sedan ha av kända skäl marknadsbesöken högst väsentligt avtagit, så att numera endast grismarknaden är av någon större betydelse.

Den 28 december 1909 beslöt kommunalstämman att till Svedala municipalsamhälle utan ersättning överlåta båda dessa torgplatser med samma rättigheter och skyldigheter, som gällt för kommunen. Den 28 april 1911 godkändes av Kungl. Maj:t på därom gjord ansökan nämnda överlåtelse. Båda torgen, isynnerhet Stortorget, äro sedermera försatta i prydligt skick och användas fortfarande i enlighet med sitt ursprungliga ändamål.

Kring de sålunda upplåtna torgen började tomterna snart säljas och bebyggas. Kring det först erhållna, som nu kallas Marknadstorget, uppstod en hel del bostadshus, och vid det senare, som kallas Stortorget, byggdes snart snickare H. Lindgrens och slaktare N. Persons fastigheter. Den flitigaste byggherren i samhället vid denna tid var läraren vid Svedala bys folkskola, Sören Hansson, som i samhällets norra del uppförde och sålde flera hus, vilka alla ännu finnas kvar. *Den första bebyggelsen.*

År 1875 hade Lund—Trelleborgs järnväg tillkommit, och Svedala blev järnvägsknut. Behovet av ett järnväghotell gjorde sig gällande, och ett dylikt uppfördes kort därefter.

Det egentliga samhällets förste handlande var numera avlidne L. O. Hylén, som efter att ha bebyggt en tomt nära järnväghotellet, därstädes öppnade handel med stenkol och diverse varor. I ett vid landsvägen beläget hus, som blivit tillbyggt och förbättrat, öppnades järnhandel av N. Nilsson. Ej långt därefter fick samhället både mejeri, timmerhandel och ångkvarn. Telefonstation fick Svedala år 1882. Abonnementantalet var i början omkring 25. Socknens förnämsta affärsställe var ännu i flera år J. O. Josefsons handelsaffär i Svedala by. Denna hade grundats av Josefson själv, en uppåtsträvande och driftig västgöte. Till hans affär, för vilken lokaler uppförts 1867, strömmade kunder från både Svedala och angränsande församlingar. Emellertid började snart flera affärer uppstå i stationssamhället, och mellan dessa och affären i byn uppstod en långvarig tävlan om kundernas bevägenhet, en tävlan som först efter flera år utföll till stationsaffärernas förmån.

Poststation fanns i samhället alltsedan järnvägarnas tillkomst. Efter några år blev den självständig och fick särskild lokal. Fr. o. m. den 1 dec. 1918 övergick den till att vara postkontor. *Post.*

Av stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen blev grundandet av Svedala Sparbank. Dess stiftare och första styrelse utgjordes av v. häradshövdingen N. Åkesson, Aggarpsmölla, stationsinspektoren N. Nordstrand, hotellägaren J. G. Nord, båda i Svedala, samt lantbrukarna Em. Ripa, *Sparbank.*

Bosarp och A. Rasmusson å Erlandsdal. Rörelsen bedrevs i hyrd lokal ända till år 1897, då bankens nuvarande byggnad uppfördes. Banken, som haft att glädja sig åt allmänhetens alltjämt stegrade förtroende, har varit till stort gagn för särskilt de mindre lånesökandena.

I detta sammanhang må omnämnas, att bankstyrelsen var nog framsynt att vid nybyggandet låta uppföra en rymlig och trevlig samlingssal. Denna motiverades i främsta rummet av bankens eget behov, men avsågs redan från början för samhällseliga ändamål. Så har den ofta använts för större stämmor, val och politiska sammanträden, föreläsningar och konserter. Under Svedala kyrkas restaurering användes samma sal för hållandet av församlingens gudstjänster.

Mek. Verkstad. Året 1882 blev synnerligen betydelsefullt i samhällets historia. Då anlades här av Åbjörn Anderson och P. Hansson en mekanisk verkstad för tillverkning av lantbruksmaskiner, huvudsakligen för ortens behov. "Förståndigt folk" ansåg att anläggningen hade gjorts alldeles för stor, men det dröjde ej länge, förrän den visade sig för liten. Efter 1892 ombildades affären till aktiebolag. Genom tillbyggnader och utvidgningar ha anläggningarna vuxit så, att tomtområdet, som år 1882 var 5,800 kvm., år 1918 utgjorde 30,300 kvm.; den bebyggda ytan under tak, som i början var 860 kvm., har samtidigt vuxit till 11,000 kvm. Vid anläggningens början var arbetarnas antal 25 och år 1918 c:a 400, förutom den till ett 50-tal uppgående kontorspersonalen. I bolagets år 1900 uppförda nya och tidsenliga kontorslokaler utåt järnvägsgården har plats beretts åt A.-B. Malmö Folkbanks, sedermera A.-B. Industribankens, kontor.

Som grundläggare och skapare av detta företag framstår främst Fabrikören Åbjörn Anderson. Säkert är, att, utan hans oräddhet och energi, företaget aldrig hade nått den utveckling, som nu är fallet.

Åbjörn Andersons förnämsta insats i Svedala samhälles utveckling är verkstaden själv. Vid dess grundande var denna den enda industriella anläggningen på platsen. Sedan har den blivit medelpunkten i ett blomstrande municipalsamhälle. Vid tillkomsten av råsockerfabriken, tegelmästareskolan, Malmö Folkbanks avdelningskontor och flera andra nya affärsföretag var Åbjörn Anderson städse en av de mest verksamma krafterna. Även i det egentliga kommunala arbetet tog han en livlig och verksam del. Särskilt kom hans praktiska erfarenhet till gagn för utvecklingen av samhällets välordnade gatuväsende. Som ledamot av municipalnämnden, byggnadsnämnden och municipalfullmäktige har han även i övrigt främjat och deltagit i snart sagt allt, som haft betydelse för Svedala samhälles förkovran.

Verkstadens utveckling har främjats av energiska och praktiska medarbetare ävensom en präktig och intelligent arbetarestam.

Ett annat företag, som haft stor betydelse för Svedala samhälle, är *Svedala Sockerfabrik*. Företaget tillkom på initiativ av Sockerraffinaderiet *Sockerfabrik*. Öresund i Lund och har till verkställande direktör under alla åren haft konsul Wilh. Westrup i Lund. Styrelsens förste ordf. var v. häradshövding N. Åkesson, Aggarpsmölla. Fabrikens byggnader uppfördes åren 1893—1894, och dess första kampanj påbörjades d. 4 okt. 1894. Bland cheferna på tekniska avd. märkes disponent J. Håkansson, som i flera år var samhällets ordningsman. Kamrer N. Larson har samtidigt förestått den kamerala avdelningen alltsedan 1893.

Genom maskinella förbättringar har fabriken avverkning ökat från 300 ton till 1000 ton pr dygn. På grund av teknikens stora framsteg har arbetareantalet minskats. Det utgör nu under kampanjen omkring 260 förutom ett 70-tal vid betvågarna.

Alltsedan år 1907 äges fabriken av Svenska Sockerfabriksaktiebolaget.

Både direkt och indirekt har Svedala sockerfabrik främjat samhällets bästa. I omedelbar närhet till samhället har åt ungdomen upplåtits ett stort område till idrottsplats, som disponeras av Svedala idrottsförening.

Omkring sekelskiftet hade inom Sveriges Tegelmästareförening uppstått *Försökstegelbruk*. tanken på uppsättandet av en *tegelmästareskola*. Flera platser blevo påtänkta för detta ändamål däribland Skurup, där det fanns ett tegelbruk och en folkhögskola, som ansågs kunna bli tegelmästareskolan till gagn. Tack vare ett energiskt ingripande från ingenjör Fredrikssons sida, blev det emellertid beslutat, att tegelmästareskolan skulle förläggas till Svedala och i samband därmed anläggas ett särskilt försökstegelbruk. Skolan trädde i verksamhet år 1904. Svedala kommun hade år 1903 beslutat anslå 500 kr. i fem år för att främja skolans verksamhet.

Hand i hand med dessa industriföretags växt har gått samhällets. Arbetsarnas antal utgör omkr. 500, och dessa måste ha bostäder och livsmedel. Därför har byggnadsverksamheten blomstrat. Alla tomter utmed Storgatan ha bebyggts, nya gator ha öppnats åt öster och väster. År 1899 voro uppförda 120 bostadsbyggnader, och f. n. äro de till antalet omkring 180. Dessutom äro anlagda flera mindre fabriker, av vilka Aug. Liljekvists lerkärlsfabrik var platsens första. En hel del lönande handelsaffärer i olika branscher ha uppstått och vidmakthållits av en välsituerad befolkning.

Till följd av samhällets utveckling uppkom tidigt frågan, huruvida icke *Municipalsamhällets uppkomst*. ordningsstadgan, byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer ävensom hälsovårdsstadgan för riket, i vad den avsåg stad, borde bringas till tillämpning inom visst område invid Svedala järnvägsstation. För den skull kallade landshövding Robert Dickson alla inom Svedala kommun för saken intresserade personer att infinna sig till sammanträde i Sockerfabrikens

Storgatan.

kontorslokal den 17 november 1898 för att uttala sig om förslaget ävensom yttra sig om storleken av det område, inom vilket ifrågavarande stadgar skulle finna tillämpning. Samtliga närvarande eller omkring femtio personer uttalade sig för Kungl. Maj:ts Befallningshavandes förslag samt förordade ett av kommunalnämnden föreslaget område, upptaget på en av förste lantmätare C. M. Carlqvist upprättad karta (bil. II) och innehållande 180 hektar och 0,6 ar. Den 7 juli 1899 blev detta förslag av Kungl. Maj:t godkänt att träda i kraft med ingången av år 1900.

Från och med den 1 januari 1900 var alltså Svedala ett municipalsamhälle. Invånarnas antal uppgick till något över 1200. Kort därefter utnämnde Kungl. Maj:ts Befallningshavande v. häradshövdingen N. Åkesson i Aggarpsmölle till samhällets förste ordningsman. Åkesson hade tidigare varit en av förgrundsfigurerna i det kommunala livet i Svedala under en lång följd av år. Nu hade han dragit sig tillbaka från sina förtroendeuppdrag, men emedan han sedan länge varit livligt intresserad av Svedala samhälles utveckling, mottog han uppdraget. På hans föranstaltande valdes i november 1899 för första gången municipalnämnd och byggnadsnämnd. Dessutom beslöts uppdraga åt den nyvalda municipalstyrelsen att inkomma

med förslag till hälsovårdsordning, byggnadsordning och brandordning. Ordförande vid första municipalstämman var byggnadssnickaren A. Andersson, vilken som sådan kvarstod under omkring 3 år, efter vilken tid han till följd av sjuklighet drog sig tillbaka. De under tiden upprättade förslagen till ordningsföreskrifter, hälsovårdsordning, byggnadsordning och brandordning godkändes den 3 april 1900. Förste municipalnämndsordförande var kamrer N. Larson. Till polisuppsyningsman antogs extra fjärdingsmannen L. Rydberg.

En kommitté fick i uppdrag att låta uppgöra förslag till stadsplan för *Stadsplan*. samhället. Ett dylikt förslag uppgjordes av lantmätare Rob. Söderquist och förelåg färdigt den 25 juli 1901, samt antogs omedelbart på stämma utan några ändringar. Kungl. Maj:ts stadfästelse å denna stadsplan gavs ej förr än den 4 april 1903, emedan överintendentsämbetet, som haft att yttra sig över förslaget, framställt vissa anmärkningar däremot, och förslaget därefter måste omarbetas i enlighet med överintendentsämbetets anvisningar. — Den 31 aug. 1907 utkom emellertid ny lag angående stadsplan och tomtindelning. Då det yppade sig vissa svårigheter vid den gamla stadsplanens genomförande och i följd av dess i åtskilliga avseenden mindre lämpliga anordning i övrigt, väcktes av kamrer N. Larson den 12 oktober 1907 förslag, att municipalstyrelsen skulle träffa överenskommelse med ingenjören Eric Aspegren om upprättandet av förslag till ny stadsplan med tomtindelning. Ingeniör Aspegrens förslag förelåg till behandling redan i december 1908, men emedan det i följd av mot det samma gjorda anmärkningar måste i vissa delar ändras och kompletteras, vann det Kungl. Maj:ts stadfästelse först den 25 febr. 1910 (Bil. III).

De principer efter vilka denna stadsplan utarbetats, voro alldeles nya. Särskilt bör framhållas den rikedom på villatomter, som stadsplanen innehåller. Genom denna anordning kan samhället få karaktären av villasamhälle mera än stadssamhälle.

Vilken roll i hygieniskt avseende detta förhållande spelar, är lätt att inse. Dessutom äro tomterna rundligt tilltagna, varigenom möjlighet beredes för fastighetsägaren att erhålla nödigt planteringsland för sig och eventuella hyresgäster.

Enligt samma stadsplan, vilken hittills endast i några mindre avseenden blivit ändrad, skulle samhället i och för planens genomförande vara skyldigt att inlösa en hel del jordområden. Flera sådana ha också inlösts under årens lopp, bl. a. för framdragande av Almgatan, Skolgatan och Södergatan. Ännu återstår åtskilligt att inlösa, men Kungl. Maj:t har vid flera tillfällen beviljat anstånd med inlösande av dylika områden.

En annan sak för det nya municipalsamhället att ordna var belys- *Belysningsfrågan.*

ningsfrågan. Någon gång på 1880-talet hade samhället vuxit så och blivit så trafikerat, att man ansåg nödvändigt att skaffa någon slags belysning. Flera för saken intresserade sammansköto penningar, för vilka inköptes ett antal fotogénlyktor. Men dessa skulle förses med fotogén. I början gjorde man det själv, men sedan hemställde man till Svedala kommunalstämma att bevilja nödigt anslag. Då denna hemställan avslogs, fick saken förfalla. Mången fotogénlykta förblev otänd, och Storgatan var mörk och dyster. En och annan, som hade lykta utanför sin affär, höll troget på med att sköta sin lykta. År 1900, sedan området såsom municipalsamhälle bildat egen kommun, inköptes en del nya fotogénlyktor, och samhället åtog sig kostnaderna, däribland avlönandet av lykttändare.

Emellertid hade vid flera tillfällen förut framkommit förslag om anskaffande av bättre belysning. Elektrisk belysning befanns omöjlig att erhålla. Acetyléngasbelysning däremot var vida lättare att anordna, för tillfället också billigare. Beslut om sådan belysning var nära att fattas år 1903. I sista stund öppnades andra utsikter. Samma år, då tegelmästare-skolan planerades, uppstod fråga om anskaffning av elektrisk energi. För försökstegelbruket erfordrades 60—70 hkr. Svedala municipalsamhälle ville gärna ha elektriskt ljus, och Skabersjö gods, som ligger i närheten av Svedala, hade även önskat elektricitet till belysning och kraftändamål. På förslag av ingenjör N. Fredriksson kombinerades nu detta så, att greve Tage Thott på Skabersjö anlade en kraftcentral å en av godsets torvmossar vid Roslätt mot det, att Åbjörn Andersons Mek. Verkstad, Försökstegelbruket och Svedala samhälle garanterade vissa årliga minimi-avgifter för elektrisk ström.

Så försågs hela verkstaden och Försökstegelbruket med elektrisk belysning och elektrisk kraft, och hösten 1905 kunde samhällets gator och butiker ståta i elektrisk belysning. Gatubelysningen, som i början var begränsad till de centrala delarna av samhället och utgjordes av endast 25 st. 35 normalljuslampor, har sedermera blivit utsträckt till samhällets gräns i öster och väster och hade år 1918 lampor med 100 normalljus.

Den elektriska energien hade under tiden blivit anlitad i så hög grad, att kraftanläggningen vid Roslätt blivit otillräcklig. Genom kraftstationens anslutning till Sydsvenska Kraftaktiebolaget har emellertid energibehovet tryggats till förmån för såväl belysning som industri i vårt samhälle.

Samhällets första förslag till byggnadsordning godkändes den 3 april år 1900. Denna byggnadsordning blev i följd av ny stadsplans antagande omarbetad och godkänd år 1904. Redan år 1910 väcktes förslag om anställande av kommunalingenjör för samhället. Ifrågasatt var också, att flera samhällen jämte Svedala skulle kunna betjänas av samma. Emellertid

var väl behovet av en dylik hjälp åt samhället ännu ej tillräckligt stort, varför saken fick ligga till sig, tills år 1918 på sommaren beslut fattades att för Svedala blivande köping anställa en kommunalingeniör.

Brandordning för det nya municipalsamhället antogs år 1900. Så gällde det att anskaffa nödig brandsläckningsattiralj. Vid de eldsvådor, som ditills förekommit, hade socknens brandspruta, som under många år varit stationerad hos lantbrukare Måns Nilsson, kommit till användning. Nu anskaffade samhället själv en Ludvigsbergs brandspruta och en del annan attiralj. Redan 1908 utökades denna med en ny större spruta, och år 1914 anskaffades en modern mekanisk brandstege att användas vid höga byggnader. År 1908 anlades från Svedala Sockerfabrik efter välvilligt medgivande av fabriken styrelse en 135 m. lång brandpostledning, vilken står i förbindelse med fabriken vattentorn. Genom denna kan vid inträffad eldsvåda erhållas vatten i nära nog obegränsad kvantitet. Efter hand ha en del smärre förbättringar vidtagits; nattvakter ha anställts, brandkåren har organiserats, brandsyner företagas regelbundet, sotare har anställts o. s. v. *Brandordning.*

År 1913 har åt brandsläckningsmaterielen uppförts en lämplig brandstation i centrum av samhället efter ritningar av avlidne ingeniör J. E. Allard, vilken såsom brandchef nedlagt mycket arbete även ifråga om brandväsendets utveckling i övrigt. Samhället har hittills i sällsynt grad varit förskonat från eldsvådor.

Gator och trottoirer ha varit ett drygt konto i municipalsamhällets räkenskaper. De första utgifterna avsågo att nödortfikt iståndsätta de mest miserabla gatuområdena. Bland andra åtgärder må här nämnas rätningen av vägen mellan gamla barnhemmet och sockerfabriken år 1903, för vilken åtgärd Åbjörn Anderson trädde i breschen genom att förvärva erforderlig mark. År 1905 fick samhället av herrar R. Johnsson och S. Hansson full äganderätt till redan utlagda eller blivande gator inom deras ägor. *Gator och trottoirer.*

Kort därefter avträdde husägarna äganderätten till de utanför deras bostadshus belägna trottoirerna åt samhället, de flesta utan ersättning. Sedan frågan om äganderätten till trottoirerna ordnats, beslöts att omedelbart anlägga gångbanor vid de utlagda och trafikerade gatorna. Kostnaden härför uppgick till c:a 20,000 kr. Genom gångbanornas tillkomst fick samhället en betydligt bättre fysionomi, och numera var det ej längre, såsom förhållandet var omkring 1900, riskabelt att vandra uppåt Storgatans vänstra sida, där en stor kloakbrunn stundom var halvöppen.

År 1908 utfördes gatuarbeten för ej mindre än 40,000 kronor. I denna kostnad inräknas ej, att trottoirerna på de flesta ställen utmed Storgatan och några belägna vid sidogatorna belades med s. k. klinker, vilken beläggning de enskilda husägarna själva bekostade.

Kyrkogatan.

Kloakledning. Före gatuarbetena kom nedläggandet av *kloakledning* på samtliga utlagda gator. År 1903 drogo kloakerna en kostnad av 20,000 kronor. Sedan har kloaknätet utvidgats och tillökats allt eftersom nya gator eller gatu-delar tillkommit.

Sedan samhället den 3 maj 1909 för att möjliggöra ett skolhusbygge och samtidigt bereda tillgång till byggnadstomter inköpt av lantbrukare J. Månsson ett område av c:a 6 tunnland för en kostnad av omkring 30,000 kronor, måste nya gator och gångbanor där anläggas, innan tomterna kunde säljas.

Av andra större gatuarbeten må nämnas Villa- och Gjuterigatornas iordningsställande under 1917.

Södergatans framdragande har varit den mest svårlösta av alla gatu-frågor inom samhället, men sedan äganderätten till marken förvärvats, kunde även denna gata snart bli iståndssatt och klar för trafik.

Kolonier. De på nyinköpta området liggande tomter, som ej genast såldes, uthyrdes till kolonier åt samhällets innevånare. Sedan har vid tvenne tillfällen av lantbrukare L. Månsson inköpts nya områden, vilka antingen blivit bebyggda eller upptagits av koloniträdgårdar. Dessa senare äro mycket uppskattade och efterfrågan större än tillgången. Ett annat koloniområde har upplåtits på Sockerfabrikens ägor i närheten av sockermagasinet.

Bankgatan.

Samhällets första *hälsovårdsordning* antogs år 1900. Kort därpå ordnades *Hälsovårdsrenhållningen*. Kostnaderna erläggas av fastighetsägarna efter viss taxa. *ordning.* Nybyggnader skola insynas av hälsovårdsnämnden före deras tagande i bruk.

Kallbadhus kan samhället berömma sig av att äga sedan år 1912. Anläggningen tillkom på förslag av ingenjör Fredriksson och bekostades av en enskild fond, som i flera år legat oanvänd. Sockerfabrikens styrelse har välvilligt upplåtit mark för kallbadhuset i närheten av Segeå. För skolungdomen har anordnats ett skolbad i skolhuset i kv. Mars. *Badhus.*

Både Gjuteriet och Sockerfabriken ha anordnat varmbad för sin personal, men något för allmänheten tillgängligt varmbadhus finnes tyvärr icke.

År 1882 bosatte sig doktor A. Ottoson här, och har under en lång *Läkare och* följd av år varit e. provinsialläkare i Svedala distrikt. Under kort tid ha *apotek.* dessutom doktorerna H. Hartvig och A. Lindskoug samt tandläkare Hainer haft praktik här. I många år fingo de sjuka rekvirera sina apoteksvaror från Malmö. Men sedan samhällets tillväxt gjort det möjligt, inrättades här ett medikamentsförråd år 1895, och detta blev år 1906 självständigt apotek. Dess förste föreståndare var apotekare A. Pihl.

År 1875 fick samhället veterinär. År 1889 bosatte veterinär R. Rasmusson *Veterinär.* sig här och han blev distriktsveterinär år 1892.

Epidemisjukhus. I händelse av epidemi voro de sjuka hänvisade till kommunens sjukstuga vid fattiggården. Men då denna dels låg allt för avlägset, dels var ganska olämplig, beslöt kommunen på förslag av doktor Ottoson att efter ritningar av ingenjör Bern uppföra nytt epidemisjukhus i kv. Laxen. Detta sjukhus har enligt överenskommelse med lantkommunen övergått i köpingens händer. På grund av samhällets goda hygieniska förhållanden förekomma endast sällan fall av smittosam sjukdom.

Hälsovårdsnämnden har sedan flera år tillbaka genom särskild kommitté tagit hand om försäljningen av *1:sta majblommor*. Behållningen har tillfallit socknens tuberkelsjuka, som därigenom blivit i tillfälle att vistas å sanatorium eller med framgång sköta sig i hemmet.

Park. För Svedalabornas trevnad har å kvarteret Flora år 1910 anlagts en park, enligt ritningar av länsträdgårdsmästare Lenné.

Skolor. Under samhällets första år fingo dess skolpliktiga barn besöka byns skolor. Först omkring år 1888 voro barnen så många, att man kunde för dem inrätta en särskild skola inom samhället. Det blev en småskola. Den använde sig i 8 år av en i gamla Græcoska barnhemmet förhyrd lokal, och fru Karna Olsson, som förut innehaft annan plats i församlingen, blev samhällets första ordinarie lärarinna. År 1895 inrättades i samma byggnad en skola för folkskolans första och andra klass. Båda nu nämnda skollokaler voro emellertid ganska olämpliga och blevo snart dessutom otillräckliga, varför kyrkostämman år 1896 beslöt att för samhällets räkning uppföra en ny skolbyggnad, rymmande fyra lärosalar samt bostäder åt lärare och lärarinnor. Denna byggnad förlades i kvarteret Hjorten och utfördes efter ritning av byggmästare A. Hansson. Två folkskolor av B-typen och två småskolor av A-typen inrymdes där.

För att tillgodose ytterligare behov av skollokaler byggdes år 1909 i kv. Venus efter ritn. av ingenjör Gust. Bern en ny skolbyggnad innehållande 4 större och 2 mindre lärosalar ävensom gymnastiksal. Största delen av detta utrymme kom att disponeras av annan skolinrättning, men två folkskoleklasser fingo tills vidare läsa där. Vid samma tid blevo Svedala by och Svedala municipalsamhälle sammanslagna till en skolrote, och nu utbyttes B-skolorna mot en fullständig A-skola, d. v. s. varje skolklass undervisades av särskild lärare eller lärarinna. De av folkskolan i nya skolhuset använda lokalerna blevo snart upptagna för andra ändamål. Kyrkostämman beslöt då att å samma tomt uppföra skolhus för de två husvilla folkskoleklasserna. Detta beslut blev emellertid aldrig verkställt. I stället uppfördes år 1913 i Svedala by ett nytt skolhus för två klasser, och detta togs i bruk påföljande års höst.

År 1913 hade municipalsamhället ovanligt många nybörjare. För dessa

bereddes rum i byns skollokaler. När samhället år 1919 övergår till köping, får det själv sörja för sina skolors lokalfråga. En första åtgärd blir att skyndsamt skaffa lokaler åt 4 klasser tillhörande folk- eller småskolestadiet, ifall skolformen Litt. A skall kunna bibehållas. Personalen utgöres av 2 lärare och 4 lärarinnor.

Frågan om fortsatt undervisning för ur folkskolan avgångna barn hade länge varit aktuell. Under flera år med början år 1897 anordnades i municipalskolan en aftonskola för gossar och flickor i folkskolans läroämnen, främst modersmålet, räkning och skrivning. På grund av bristande intresse från barns och deras målsmäns sida, kanske även beroende på skolans olämpliga anordning, upphörde den år 1908.

Då beslöts på förslag av kyrkoherde E. Palmquist anordna en högre folkskola, som till en början skulle vara tvåårig och avse barn från hela församlingen. Skolans föreståndare blev fil. kand. C. A. Hallström, sedermera anställd vid folkhögskola i mellersta Sverige. År 1910 då nya skolbyggnaden i kv. Venus var uppförd, utvidgades den högre folkskolan till att bli fyraårig. Väl bliven fyraårig förvandlades den till kommunal mellanskola och fick så helt disponera den här förut omnämnda byggnad, som i början avsetts till folkskolehus. Skolans rektor, Tore Ljungqvist, har behörighet att anställa realskoleexamen, som alltsedan år 1913 kunnat avläggas vid skolan. Flera från skolan avgångna elever ha vid olika läroverk fortsatt sina studier i och för vinnande av mogenhetsexamen. När samhället vid början av år 1919 blir köping, övergår skolan helt i köpingens vård.

Det förut nämnda Græcoska barnhemmet hade tillkommit genom en av *Græcoska* makarna Græco år 1864 överlämnad donation. Enligt denna skulle en *barnhemmet*. "småbarnsskola upprättas för vårdandet av fattiga och föräldralösa barn inom socknen." År 1875 inköptes en fastighet i samhället, nuvarande Anne-dahl, och där upprättades ett barnhem. Detta upprätthölls till år 1894, då det upplöstes, emedan man saknade barn att omhändertaga. Fastigheten såldes, varefter fonden ökades med ränteavkastning, tills åren 1914—1915 ett nytt barnhem uppfördes i Svedala by. Barnhemmet äges fortfarande av lantkommunen och köpingen gemensamt.

En för allmänheten och i synnerhet för arbetsklassen avsedd form för *Svedala föreläs-* fortbildning har samhället haft i Svedala föreläsningssällskap, som på ini-*ningsförening*. tiativ av ingenjörerna O. Larsson och N. Fredriksson bildades år 1900. Dess syfte var i början endast att anordna föreläsningar i allmännyttiga, bildande ämnen. Sedermera har föreningen även årligen anordnat undervisningskurser i räkning, skrivning, enkel bokföring och geometrisk ritning. Föreningens ordförande under många år var ingenjör N. Fredriksson, och dess föreståndare och "allt i allom" under alla åren var ingenjör Olof Larsson.

*Olika
föreningar.*

Av övriga föreningar med ideellt ändamål må här i korthet nämnas Svedala Arbetareföreningar och Fackföreningar, Svedala Skytteförening, Svedala Idrottsförening, tidtals verkande sångföreningar m. fl.

*Ordningens
upprätthållare.*

Polisuppsyningsmannen L. Rydberg, som någon tid varit extra fjärdingsman i Svedala, blev samhällets förste polisuppsyningsman fr. o. m. år 1900. Han efterträddes år 1903 av polisuppsyningsmannen Josef Linderöth, som alltsedan svarat för ordningen härstädes.

Köpingsfrågan.

Den nu i korta drag skildrade utvecklingen var delvis en omedelbar följd av att Svedala stationsområde blivit municipalsamhälle. Bakom utvecklingen ligger mycket målmedvetet och ihärdigt arbete. Men ej nog härmed. Stora kostnader ha varit förenade med arbetet, och dessa ha samhällets invånare själva fått vidkännas utan att därigenom skatteavgifterna till kommunen minskats. Ju mera de ekonomiska värdena i samhället ökades, desto mera tydlig blev den orättvisa, som låg däri, att samhället skulle betala först omkring $\frac{2}{3}$ av den samlade kommunens utgifter och dessutom såsom municipalsamhälle ensamt bära sina egna utgifter. Därför, och emedan gator, kloaker, brandväsen m. m. var i ordnat skick, uppkom snart frågan om att åt samhället söka vinna köpingsrättigheter. På förslag av ingenjör N. Fredriksson beslöt municipalstämman den 15 juli 1907 uppdraga åt en kommitte att verkställa erforderlig utredning för att med ledning av denna kunna hos Kungl. Maj:t göra ansökan om köpingsrättigheter. Denna kommitte, vilken bestod av disponent J. Håkansson, ingenjör N. Fredriksson, kamrer N. Larson, tunnbindare C. Persson och lärare N. Thylén med fabrikör Åbjörn Anderson, ingenjör Gust. Bern och sockerkokare Herman Hansson till suppleanter, hade efter ett års tid sitt förslag jämte nödiga bilagor färdiga, och den 20 augusti 1908 godkändes de av stämman. Kommitten fick även i uppdrag att inlämna ansökan samt i övrigt vidtaga de åtgärder, som för ansökans beviljande kunde erfordras. Efter sålunda ingången ansökan fick samhället genom nådigt brev av den 28 april 1911 Kungl. Maj:ts medgivande att på vissa angivna villkor bilda köping. Kungl. Maj:t förbehöll sig emellertid att bestämma tiden, då samhället skulle få träda i utövning av köpingsrättigheterna.

I den blivande lantkommunen såg man ej med blida ögon på köpingens separationssträvanden, och klart är, att man därför, just icke jämnade vägen för köpingsfrågans lösning. Emellertid utsågs en kommitte bestående av tre ledamöter jämte 2 suppleanter från municipalsamhället och lika många från kommunen, och skulle dessa söka att utreda *grunderna* för municipalsamhällets skiljande från den övriga delen av kommunen. Dessa kommitterade, som valde förre riksdagsmannen Pehr Pehrsson i Åkarp

till opartisk ordförande, utarbetade nu ett utförligt och väl motiverat förslag till grunder för skilsmässan, och alla kommitteledamöterna voro om förslaget eniga. Förslaget blev av municipalstämman antaget. Lantkommunens kommunalstämma och kyrkostämma ansågo, att förslaget var oförmånligt för lantkommunen, varför man dels förkastade det sålunda upprättade förslaget och dels valde en ny kommitte, bestående av utslutande lantkommunens medlemmar, och denna upprättade ett helt nytt förslag, vilket bättre tillgodosåg deras intressen. Detta av lantkommunens kommitté utarbetade förslag blev då av såväl kyrkostämma som kommunalstämma antaget. Därigenom tillfredsställdes de personer, vilka hade till ytterlighet gående krav på samhällets förpliktelser gent emot kommunen.

Båda sålunda upprättade förslag till uppgörelse fingo emellertid ligga till sig under en längre tid, ja, så länge, att de blevo för gamla för att kunna komma till användning. Detta hade följande anledning.

I kungabrevet av den 28 april 1911, enligt vilket samhället erhållit köpingsrättigheter, fordrades bevis om, att de i Svedala municipalsamhälles område ingående fastighetsdelarna vore var för sig åsatta mantal och genom vederbörliga lantmåteriförrättningar avskilda från utom området liggande delar av stamhemman. Ett dylikt bevis måste alltså bifogas handlingarna till Kungl. Maj:t. Redan då samhällets område bestämdes, togs hänsyn därtill, att ej särskilda lantmåteriförrättningar skulle behövas för att få samhället skilt från angränsande hemmansdelar. Därför ansågs, att det nämnda beviset lätt skulle kunna anskaffas. Men nu började för köpingsfrågan en förmlig lidandesväg. Genom en hel rad av omständigheter fördröjdes frågan under lång tid. En orsak till frågans fördröjande var ett upprepat ombyte av lantmätare inom distriktet. Största orsaken var dock en del jordfrågor, som döko upp under ärendets behandling hos lantmätaren. Först var det fråga om några till stamhemman inom municipalområdet hörande utmarker i Södikena. Vidare en vid enskiftet i Svedala by för gemensamt behov avsedd allmänning, en vattenplats och ett grustag om 16 kappland, beläget å lantbrukare J. Månssons ägor å N:o 13. Sedan gällde det vissa skiften inom Aggarps område. För dessas ordnande måste hela Aggarp mätas, och detta med alla åtföljande procedurer tog flera års tid. Först vid fullmäktiges sammanträde den 28/12 1916 kunde ordföranden meddela, att det så länge eftersträfvade lantmåteribeviset inkommit. Åt den förutvarande köpingskommitten gavs nu i uppdrag att med stöd av tidigare utarbetade grunder upprätta förslag till delning av kommunens egendom och utreda storleken av det vederlag, köpingen hade att erlægga till den övriga delen av Svedala socken. Den år 1911 gjorda utredningen var ju föråldrad. Kommitten uppgjorde nu ett

nytt förslag utan någon samverkan med lantkommunen, enär det vid förra tillfället av gemensamma kommittén uppgjorda förslaget ej blev antaget av vare sig kyrkostämma eller kommunalstämma, och enär någon enighet om ett nytt förslag sannolikt ej vore möjlig att vinna. En synnerligen vidlyftig utredning igångsattes nu, och redan den 5 februari 1917 förelåg det nya förslaget, som nämnda dag av fullmäktige godkändes. Därpå uppdrogs åt en kommitté bestående av ingenjör N. Fredriksson, kamrer N. Larsson, tunnbindare C. Persson, Disponent A. E. F. Appeltoft och lärare Thylén med ingenjör Gust. Bern, toffelmakare A. Friman och kopparslagare O. Persson som suppleanter att ytterligare granska förslaget och företaga de rättelser, som kunde befinnas nödiga, samt att ofördröjligen hos Kungl. Maj:t göra hemställan om att på i förslaget angivna villkor få träda i utövning av köpingsrättigheterna fr. o. m. 1918 års början.

Från Kungl. Maj:t remitterades ärendet till K. B., kammarkollegium, folkskoleöverstyrelsen, folkskoleinspektören och läroverksöverstyrelsen. Därtill kom bemötande av under tiden från lantkommunens sida ingivna skrivelser m. m. Under hela tiden var det nödvändigt att följa ärendets gång för att det icke skulle haka upp sig eller onödigt fördröjas på något av alla dessa ställen.

Trots det, att samtliga myndigheter visade allt möjligt tillmötesgående och trots den skyndsamma behandling, som ägnades ärendet i olika instanser, kunde dock samhällets önskan om köpingsrättigheter ej genast villfaras. Frågan blev emellertid avgjord under hösten år 1918. Kungl. Maj:t har sålunda medgivit, att Svedala får träda i utövning av sina köpingsrättigheter fr. o. m. 1919 års början.

När vi efter mycket arbete och mycken väntan äro vid målet, bör det också sägas, att samhället är i särskild grad skyldig tacksamhet åt överingenjören, numera undervisningsrådet N. Fredriksson, som burit tyngsta bördan av arbetet. Från år 1902 har Fredriksson varit stämmans ordf. och senare fullmäktiges ordf. och fr. o. m. 1911 tillika samhällets ordningsman och municipalstyrelsens ordförande. Livligt intresserad av samhällets utveckling, både andligt och materiellt, har han för samhället utfört ett stort och oegennyttigt arbete. Det mål, samhället nu uppnått, är visserligen endast en etapp på vägen, men det är betydelsefullt nog, ty samhället har nu nått fram till självständighet.

Då det kommunala livet hittills har kännetecknats av stor enighet, så bådär det gott för framtiden. Enigt arbete skall föra vårt samhälle fram till en ljus framtid och rik blomstring.

STORA SVEDALA

uti Svedala socken, Oxie härad och Motala öfverläm,

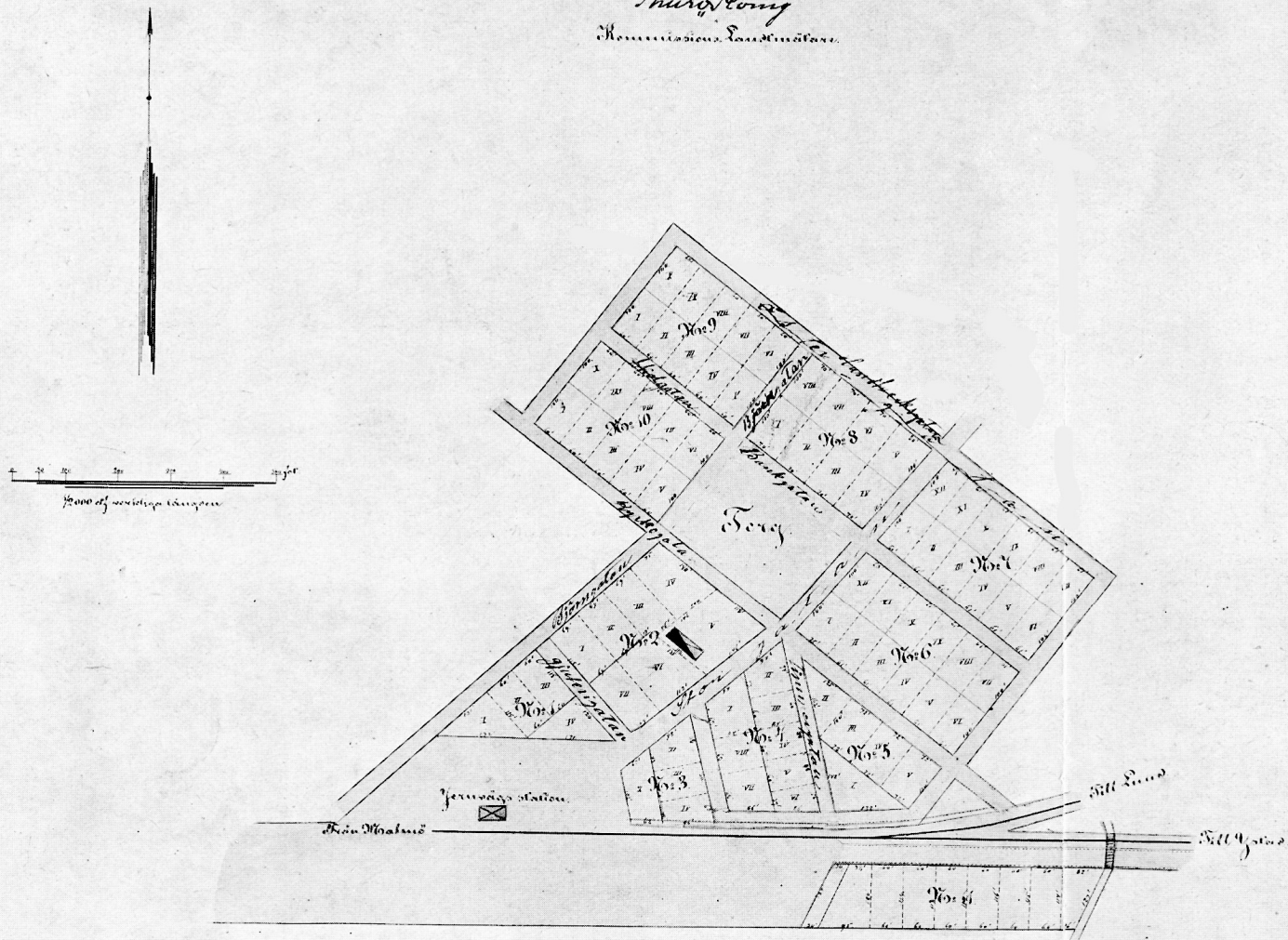
Appraised in 1875 at George Gustafson

Joseph L. Smith

Revised in 1885 of

Thursth Evng

Remuneration, Louisa Anne

Karta

förslag till område för

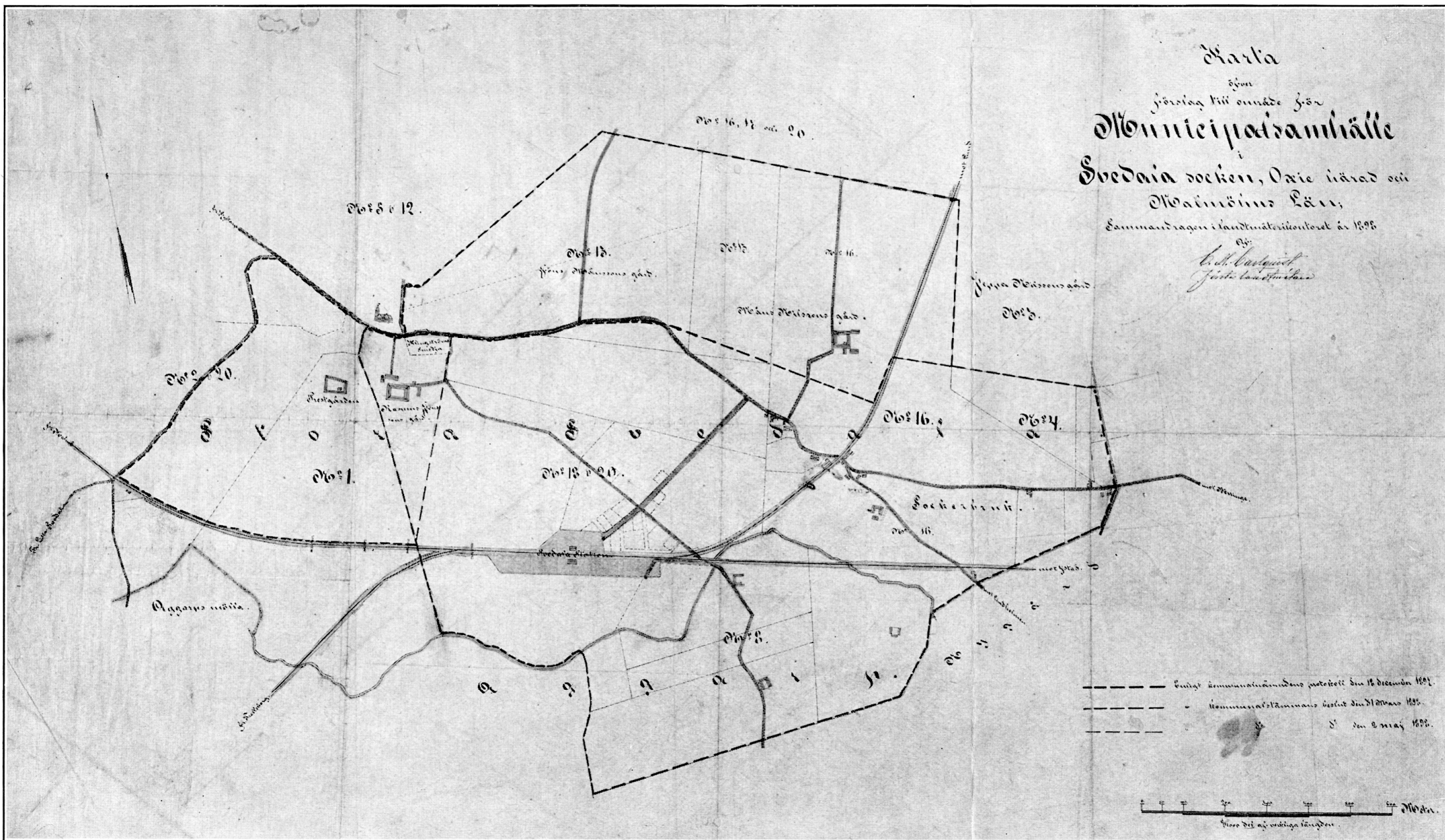
Öbunningsdammhåll

Svedala socken, Oxie härad och

Skånska Län.

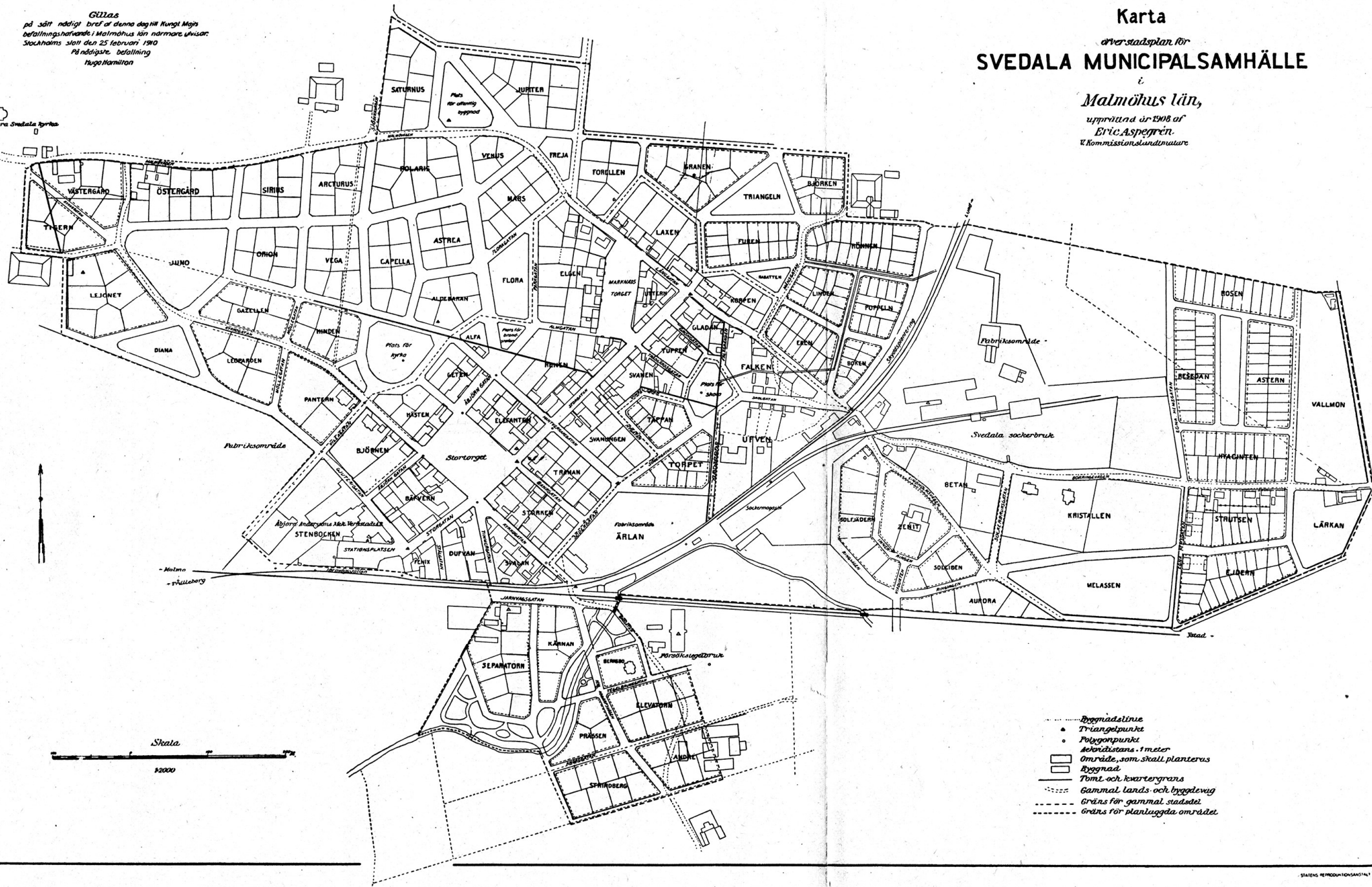
Sammandragen i landmäteribok för år 1898

av
L. H. Carlqvist
förl. landmätare

Stora Svedala Korporation

*Malmöhus län,
upprättad år 1908 af
Eric Aspegren.
K. Kommissionslundsintygar*

PRIS: KR. 1,50

OTTOSONS BOKHANDEL, SVEDALA
I DISTRIBUTION